

Fylkesdirektørens forslag til

Høringsuttalelse – innspill til Langtidsplan for forskning og høyere utdanning 2023 – 2032.

Trøndelag fylkeskommune takker for muligheten til å gi innspill til neste langtidsplan for forskning og høyere utdanning (LTP).

LTP er et svært viktig strategisk verktøy for langsiktig planlegging, prioritering og koordinering av politikken i kunnskapssektoren, for forskning og høyere utdanning og for kunnskapssektorens bidrag til å nå målene for bærekraftig samfunnsutvikling i Norge.

LTP må speile helheten av de viktigste samfunnsutfordringene, både i nasjonal og regional sammenheng, og omfatte de viktigste prioriteringene for utvikling av både forskningen og utdanningstilbudene. LTP må gi virkning på ulike nivå i samfunnet, og bidra til innsats som det er behov for, både internasjonalt, nasjonalt, regionalt og i sentrum og periferi.

Trøndelag fylkeskommune vil rette oppmerksomhet mot følgende behov knyttet til forestående revisjon:

1. Styringssystemet må forenkles

LTP inngår i dag i en meget kompleks styringsarkitektur, hvor bl.a. lovgivningen, finansieringssystemet, akkrediterings- og tilsynsordningene, nasjonale oppdrag, og statlige satsinger gjennom ulike departement, direktorat og virkemiddelforvaltere utgjør viktige rammebetingelser.

Fylkeskommunen registrerer at universitetene er kritiske til styringstrykket i sektoren. Vi mener at autonomi og faglig frihet er grunnleggende forutsetninger for at utdannings- og forskningsinstitusjonenes kan utøve sin rolle i samfunnet og for kunnskapssektorens bidrag til å løse store samfunnsutfordringer.

Vi har også merket oss at det er bred politisk enighet på nasjonalt nivå om at kunnskapssektoren må styres smartere og mer målrettet, mer i det store og mindre i det små. Vi er enig i dette. Dette krever endringer som bør initieres gjennom ny LTP, og behovet gjelder også rammebetingelsene og handlingsrommet for fylkeskommunens rolle.

2. LTP må utvikles som strategisk verktøy. Det er fortsatt en del å gå på før planen og oppfølgingen av den har funnet sin optimale form.

Vi opplever at det er behov for bedre koordinering og større bredde i innsatsen for å utnytte potensialene i forskning og høyere utdanning for omstilling og utvikling i Trøndelag.

LTP oppfattes som Kunnskapsdepartementets verktøy. Planen må i langt større grad bli et verktøy for alle departementene og navet for den politiske diskusjonen omkring prioriteringer i kompetanse- utdannings- og forskningspolitikken.

Det må legges mer helhetlige hovedlinjer for utvikling av forskning og høyere utdanning gjennom LTP, og planen må gi større konsekvens for budsjetter og virkemidler. Planen bør også bli mer nyansert mht å trekke opp hovedlinjer for ulike typer innsats som det er behov for, spesielt på regionalt nivå og i forhold til regional nærings- og samfunnsutvikling.

Kunnskapsgrunnlaget for planen bør utvides og samordnes med gode analyser. Interessentene og samfunnsaktørene på ulike nivå må involveres og gis mulighet for å påvirke innholdet, slik det det nå er lagt opp til gjennom innspillmøter og høring.

Dette kan gi større treffsikkerhet i innsatsen som kunnskapsinstitusjonene leverer, og større effekt i forhold til omstillingsbehovene.

Dette kan også avlaste behovet for styring av innsatsen på kompetanseområdet gjennom supplerende Stortingsmeldinger og andre verktøy. Det kan forbedre og effektivisere dialogen mellom nivåene, og gi tydeligere og mer helhetlig retning for oppfølging både gjennom virkemiddelapparatet, direktoratene, i kunnskapsinstitusjonene og i fylkene.

3. Utfordringsbildet, mål og langsiktige prioriteringer bør justeres

Dagens LTP inneholder et sett med mål og langsiktige prioriteringer som isolert sett fremstår som «riktige» og slitesterke. Det er vanskelig å være uenig i disse målene, selv om det har gått tre år siden langtidsplanen ble lagt frem av regjeringen.

Utfordringsbildet i dagens plan er i stor grad fortsatt aktuelt, men samfunnsutviklingen og nyere kunnskap leder til at det sett fra fylkeskommunens side er nødvendig med et taktskifte i innsatsen for å sikre bærekraftige løsninger både på området «Klima, miljø og miljøvennlig energi» og «Fornyelse i offentlig sektor og bedre offentlige tjenester».

Det har også tilkommet ny kunnskap om utfordringer med konsekvens for planens innretning.

Distrikts- og demografiutfordringene må adresseres blant prioriterte nasjonale samfunnsutfordringer i ny LTP. Demografiutvalget og Distriktsnæringsutvalget har lagt fram ny kunnskap om demografiutfordringene og utfordringer for næringslivet i distriktene. Særlig distriktsnæringsutvalget har gått konkret inn på hvilke prioriteringer som er viktig på kompetanseområdet for næringslivet i distriktene, både innen forskning og utdanning.

Spredt bosetting og næringsstruktur og avstander mellom befolkede områder er fremdeles den største forskjellen mellom Norge og andre land i EU. Det er stort behov for nytenkning og innovasjon både i privat og offentlig sektor for å sikre utviklingen i områdene som utgjør periferien i fylkene, om distriktenes framtidige plass i det norske samfunnet, og om distriktpolitikken. Innsatsen fra kunnskapssektoren både gjennom forskning og utdanningstilbud må styrkes, og den må være treffsikker i forhold til muligheter og behov i regionene.

Regional utvikling og distriktsutfordringene må løftes sterkere fram gjennom målformuleringene og de langsiktige hovedprioriteringene

Behovet for rask omstilling av norsk oljebasert industri er blitt mer prekær. Tilsvarende gjelder behovet for utvikling av energisektoren for å dekke behovene knyttet til generelt raskere grønn omstilling. Jfr FNs klimapanel 6. rapport og IEAs siste rapport. Dette er komplekse utfordringer som berører industriutvikling, vårt naturressursbaserte næringsliv, miljø og naturmangfold, i stor grad regionene og distriktssamfunnene. I tillegg til ny kunnskap knyttet til f.eks. teknologi, er det behov for en bredt anlagt forskning for å øke den allmenne kunnskapen om mulige veivalg og samfunnsmessige konsekvenser.

Omstillingene i industrien vil også kreve omfattende utvikling av nye utdanningstilbud. Dette gjelder på alle nivå i utdanningssektoren og samhandlingen mellom fylkeskommunene og universiteter og høyskoler om dette må forsterkes.

Innsatsen innenfor bioøkonomi og sirkulærøkonomi, særlig grønn sektor og koplingene mellom blå og grønn sektor må trappes opp. Her er det store omstillingsbehov og gode forutsetninger for å utvikle forskning og utdanning og levende laboratorier i tett samspill med sterke næringer og næringsklynger i Trøndelag. Dette har også et perspektiv knyttet til matsikkerhet og selvforsyning i en verden med økende uro, og hvor naturressursene er under press.

4. Samfunnsoppdrag/ missions og mulighetene gjennom EØS-avtalen

Det har vært viktig å hente ut synergi mellom de internasjonale virkemidlene og de nasjonale virkemidlene. Mulighetene gjennom samarbeidet med EU må videreutvikles, både mulighetene knyttet til EU's rammeprogram for forskning og innovasjon, Horisont Europa, og EU's utdanningsprogram Erasmus+ 2021-2027.

Prioriteringene i Horisont Europa adresserer samfunnsutfordringer (Missions) som er relevante for Norge og det norske samfunn på lik linje med andre europeiske land. Norge bør delta aktivt i de fem samfunnsoppdragene i Horisont Europa.

I tillegg bør det utvikles samfunnsoppdrag i norsk kontekst. Både de norske distrikts- og demografiutfordringene, og omstillingen av norsk oljebasert industri og utvikling av norsk energisektor er eksempler på aktuelle «særnorske» missions. (jfr foregående pkt)

5. Mer oppmerksomhet mot høyere utdanning og livslang læring

Selv om høyere utdanning har en viss plass i dagens LTP, er hovedvekten lagt på forskning. De langsiktige prioriteringene for utvikling av høyere utdanning – både ordinære gradsutdanninger og tilbudene med etter- og videreutdanning for å nå målene om livslang læring, må få vesentlig større oppmerksomhet.

Det må lede til endringer i dagens finansieringssystem for etter- og videreutdanning. Dagens system hindrer nødvendig kapasitetsbygging ved lærestedene.

Dette må også gi virkning for dimensjonering av utdanningskapasitet. Vi erfarer f.eks. at mangelen på helse- og omsorgspersonell og lærere er prekært, og at innsatsen for å løse denne utfordringen må forsterkes gjennom nye grep.

6. Innovasjon må få en tydeligere plass.

Innovasjon må omfatte mer enn kommersialisering og teknologiutvikling. Planen må ta utgangspunkt i et bredt innovasjonsbegrep. Virkemidlene for forskning, utdanning og innovasjon må virke godt sammen. Samhandlingen med praksisfeltet må forsterkes, viktige aktiviteter som kopler kunnskapsaktørene med næringslivet og offentlig sektor må gis større prioritet og kunnskapsaktører må koples sammen mer på tvers av fagfelt. Dette er viktig for utvikling av forskningen, og svært viktig for grønn omstilling og bærekraftig utvikling i distriktene.

7. Det regionale perspektivet må få større oppmerksomhet - Bedre samspill mellom regionalt, nasjonalt og internasjonalt nivå

Fylkeskommunene er ikke omtalt i dagens LTP. Etter forrige prosess med revisjon av LTP har fylkeskommunene fått et utvidet ansvar for regional utvikling, regional kompetansepolitikk, regional planlegging, mobilisering og samordning gjennom regionreformen. Reformen la til grunn at store samfunnsutfordringer krever regionale løsninger. Under denne overskriften er det opplistet flere av de samme utfordringene som adresseres gjennom LTP.

Samfunnsutfordringene som planen retter seg inn mot, må løses gjennom omstilling og utvikling av næringslivet og offentlig sektor i regionene og lokalsamfunnene. Norge har et naturressurs- og

kompetansebasert næringsliv. Distriktene er en viktig del av løsningen. Det er store forskjeller i næringsstrukturen mellom regionene, og det regionale arbeidslivets behov endrer seg raskt.

Planen må orienteres sterkere mot mulighetene som ligger i regionene, innen nærings- og arbeidslivet, forskning og utdanning og gjennom innsats som operasjonaliseres regionalt og koordineres av fylkeskommunene. Statlig detaljstyring må reduseres.

Virkemidlene for innsats på regionalt nivå må styrkes og handlingsrommet for å prioritere må økes slik at virkemidlene kan koples bedre med regionale utfordringer og regionale strategier. Samlet sett vil dette også gi bedre resultat på nasjonalt nivå.

Det er behov for å utvikle løsninger som fremmer samhandlingen. Fylkeskommunene opplever bl.a. stort behov for tiltak som knytter utdanningsinstitusjoner til næringsliv, og som fremmer samarbeid mellom universiteter og forskningsinstitusjoner og privat og offentlig sektor.

Regionale partnerskap er viktige arenaer for samordning og forpliktende samarbeid på tvers av sektorer. I prosessen for ny verdiskapingsstrategi har vi også registrert at forskingsaktørene etterspør mellomrom-kompetanse som kan rigge nye arenaer for å bringe forskere sammen på tvers av disipliner og institusjoner, og som kan fremme kopling mellom forskning, næringsliv og offentlig sektor. Fylkeskommunen kan være en slik fasilitator.

8. Mangfold og utdanningsinstitusjoner spredt over hele landet

Institusjonene for forskning og høyere utdanning bør ha ulike roller innenfor det brede samfunnsoppdraget. Vi trenger breddeuniversiteter som kan hevde seg på høyt internasjonalt nivå, som NTNU, utdanningsinstitusjoner med smalere forskningsbase og institusjoner med spesiell oppmerksomhet mot regionale forhold.

Den desentraliserte universitetsstrukturen i Trøndelag må bevares og utvikles for å sikre praksisnær profesjonsutdanning, rekruttering til arbeidslivet i distriktsområdene, og kunnskapsmiljø med forsknings- og innovasjonsaktiviteter som gir ringvirkninger regionalt og lokalt. Det er også behov for nytenkning rundt campuskonseptene, slik INNOCAMP i Steinkjer har vært et eksempel på.

Etableringen av distriktshøgskolene var i sin tid et av de viktigste virkemidlene for å sikre distriktene høy kompetanse. Høgskolenes samfunnsoppdrag var først og fremst å utdanne kandidater til de brede profesjonsfagene, og i tillegg ble det gjort mye godt utviklingsarbeid i samhandling med regionale og lokale aktører.

Vi erfarer at avstanden mellom samfunns- og arbeidslivet i norddelen av fylket og kunnskapsinstitusjonen er blitt større og samhandlingen svakere etter at HiNT ble fusjonert inn i Nord universitet. Det er en målkonflikt mellom de 5 formålene med strukturreformen, jfr også NIFU's evaluering. Vi erfarer at den regionale orienteringen taper terreng. Ny LTP må legge føringer for finansieringssystemet, slik at de regionale oppdragene får høyere prioritet.

9. Sikre desentralisert utdanning

Desentraliserte utdanningstilbudet må styrkes. Dette gjelder både grunnutdanninger og etter- og videreutdanning. Særlig viktig er det å sikre god tilgang på kompetanseheving i distriktsområder som i mindre grad kan rekruttere ny arbeidskraft for å dekke sine behov.

Terskelen for voksne som vil omskolere eller videreutdanne seg i universitetssektoren må senkes, og utdanningstilbudene må bli mer treffsikre i forhold til behovene i arbeidslivet.

Insentivsystemet og finansieringen av universitetene, høyskolene og høyere yrkesfaglig utdanning bør utformes slik at det stimulerer til dette. Fylkeskommunen med sin regionale kunnskap bør være en mer sentral samarbeidspartner i utviklingsarbeidet.

10. Høyere yrkesfaglig utdanning må bli en viktigere del av utdanningssystemet

Høyere yrkesfaglig utdanning må bli en større og viktigere del av det norske utdanningssystemet og løsningene må utvikles i samhandling med arbeidslivet. Det er økende behov for personer med praksisbasert yrkesfaglig kompetanse innenfor en rekke områder i arbeidslivet som alternativ til universitetenes og høyskolenes mer akademiske utdanninger.

Trøndelags strategi for utvikling av dette utdanningstilbudet vektlegger mangfold, desentraliserte studiesteder, desentraliserte og fleksible tilbud koplet til arbeidslivets behov og utnytting av infrastrukturen i de videregående skolene der det ligger til rette for det.

Trøndelag fylkeskommune støtter Nasjonalt fagskoleråds anbefalinger om å utrede et nasjonalt binært utdanningssystem som bedre ivaretar behovet for høyere utdanning av både akademisk og yrkesfaglig art. Dette vil bl.a. bidra til at utvikling og innovasjon får større fokus innen høykompetente yrkesfaglige miljø, og kan påvirke rekrutteringen til den yrkesfaglige retningen positivt. Det er i denne sammenheng behov for å avklare arbeidsdeling, dimensjonering og gode overgangsmuligheter mellom utdanningsløpene. Dette krever tettere samarbeid mellom utdanningsnivåene.

11. Styrke forskningsaktiviteter i regionene som involverer næringslivet

Fylkeskommunene, har lang erfaring med å legge til rette for samarbeid mellom ulike aktører innen økosystemet for innovasjon. I flere fylkeskommuner har det vært stor aktivitet for å få fram regionalt viktige næringsklynger, forskningssenter, katapulter og kapasitetsløft. Denne koordinerings- og samordningsrollen er vesentlig for å involvere og utvikle viktige næringsmiljø i hele landet til å dra nytte av forskings- og innovasjons-virkemidler både nasjonalt og innen EU. Slik mobilisering fordrer brede nettverk, god forståelse av regionale sammenhenger og en legitim rolle til å organisere samarbeidet. Dette er i sum av stor betydning for å realisere nasjonale mål innen innovasjons- og forskningspolitikken.

Samarbeid mellom fylkeskommunene og FOU-sektoren for å mobilisere søknader til EU-baserte finansieringsordninger bør forsterkes. DistriktForsk og RFF Trøndelag er velfungerende virkemiddel for å få flere og bedre søkere lengre opp i FoU-trappa, nasjonalt og internasjonalt. Når bedrifter og kommuner får en god start i sitt FoU-løp, er det vår erfaring at de har langt bedre forutsetninger for å lykkes videre, og effektene for virksomheten blir bedre forankret. Mange bedrifter vegrer seg for å ta FoU i bruk, men gjennom oppsøkende virksomhet, drister flere seg utpå, og lykkes.

Fylkeskommunene mobiliserer næringslivet til å ta i bruk forskning i sitt innovasjons- og utviklingsarbeid gjennom Forregion-ordningen og Regionale forskningsfond. Ordningene burde vært samkjørt med eierskap i fylkeskommunene, og budsjettene bør økes.

Det må rettes større oppmerksomhet mot arbeidslivets behov for forskingsinfrastruktur, som testfasiliteter, laber, etc. Dette må være tilgjengelig i hele landet. Fylkeskommunene kan bidra til å videreutvikle dette i dialog med utdannings- og forskingsorganisasjonene.

Vi erfarer ellers at overgangen fra produkt til marked har for lite fokus i vurdering av mange prosjekt, og at koplingen mellom Forskringsrådets og Innovasjon Norges virkemidler på dette området bør styrkes.

12. Mer forskning i kommunene

De regionale forskningsmidlene er langt på vei næringsrettet. For å få til fornyelse og omstilling i offentlig sektor, ser vi et særlig behov for å styrke arbeidet med å mobilisere kommuner og kommunale etater til innovasjons- og forskningsprosjekter, særlig i distriktene.

Det er viktig å ta utgangspunkt i at små kommuners utgangspunkt er vesentlig forskjellig fra de store kommunene. Aktivitetene som skal lede til innovasjon og omstilling må baseres på kommunenes behov for ny kunnskap og oppbygging av kompetanse. Avstanden mellom FoU-miljøet og praksisfeltet må reduseres, og forskernes nærhet til problemfeltet økes.

Forskningsrådets FORREGION program, hvor også kommuner kan søke om forprosjektmidler for å komme i posisjon til Forskningsrådets utlysninger og programmer, bør styrkes.

13. Bedre integrering mellom forskning, utdanning og kompetanse

Det er viktig å se noen områder på tvers av forskning og høyere utdanning. En nødvendig økt satsing på innovasjon, bør følges av innsatser innenfor profesjonsutdanningene slik at framtidens profesjonsutøvere blir agenter for endring, og er rustet til å stå i et arbeidsliv som krever større omstillingsdyktighet enn noen gang før. Arbeids- og næringslivet må brukes mer i formalopplæring også på UH-nivå. Det er også behov for forskning på nye modeller, hvor grunnutdanning veksles med arbeid.

Den demografiske utviklingen vil fremtvinge nytenking og dristige valg i måten vi organiserer tjenesteproduksjonen i offentlig sektor på, spesielt i helsesektoren og distriktene. Det er viktig å ikke bare prioritere digital kompetanse, men rette økt fokus på organisasjonsutvikling og arbeidstakernes ferdigheter og oppgaver i tjenesteproduksjonen.

Vi erfarer at universitetene har økt fokus på å kople studenter med bedrifter og offentlige virksomheter gjennom studentoppgaver relatert til utviklingsspørsmål. Men denne aktiviteten har i dag et begrenset geografisk nedslagsfelt, og når i alt for liten grad ut til SMB'er i distriktene og distriktskommunene i Trøndelag. Dermed utnyttes ikke potensialet til denne aktiviteten godt nok, og den treffer ikke områder hvor den kunne ha gitt stor effekt. Her bør samarbeidet mellom institusjonene og fylkeskommunens apparat forsterkes.

Uløste samfunnsutfordringer som f.eks. den demografiske utviklingen, eller det omfanget vi ser av utenforskap i dag må påvirke framtidens høyere utdanning. Når vi ser at 57 000 innbyggere i Trøndelag i alderen 20-66 år står utenfor utdanning og/eller arbeid, er dette et klart tegn på en situasjon som både påvirker behovet for arbeidskraft som kan jobbe mot denne gruppen, og nye tiltak for å få noen av de som står utenfor utdanning og arbeid inn i utdannings- og jobbforløp.

LTP bør styrke oppmerksomheten mot «helhetlige utdanningsløp» med særlig søkelys på ordninger som gjør overganger bedre. Det er fra høyere utdanning forskningen rekrutterer, som fra sin side får studenter, som har utviklet seg i grunnskolen.

14. Økt innsats for sørsamisk språk og kultur

Dagens kapittel 7 om samfunnssikkerhet og samhørighet i en globalisert verden omhandler urfolk og den samiske befolkning. Trøndelag er forvaltningsfylke for sørsamisk område og har et særlig ansvar for vitalisering og utvikling av sørsamisk språk og kultur. I det sørsamiske området møter vi andre utfordringer enn i de øvrige delene av Saepmie. Urbanisering, teknologi og digitalisering påvirker tradisjonell bosetting, næringsutøvelse, kulturmarkører, språk og samisk samfunnsutvikling sterkt.

Det er behov bred forskningsinnsats som involverer den sørsamiske befolkningen. Det er ikke tilstrekkelig med lærekrefter til å tilby studier innenfor sørsamiske emner. Det mangler samisk fagpersonell i hele academia, og utdanningssektoren mangler samisktalende lærere som er en forutsetning for vitalisering av sørsamisk språk.

Utfordringen for sørsamisk område, er at det meste av aktiviteten er knyttet til organisasjoner bygd opp i nord med sterkest påvirkning av det nordsamiske. Selv om dette berører relativt få personer, må prioriteringene i LTP ta hensyn til disse behovene, og legge føringer slik at innsatsen trappes opp og tilpasses behovet i denne delen av befolkningen.

15. Tilliten i befolkningen til forskningsbasert kunnskap må økes.

Også dagens LTP berører denne problemstillingen. Dette handler bl.a. om forskningens bidrag til å løse utfordringer som opptar det brede lag av befolkningen og interaksjonen mellom forskningen, næringslivet, arbeidslivet og samfunnslivet. Samhandlingen mellom forskningen og praksisfeltet, og samfunnsforskernes bidrag i den offentlige samtalen bør økes. Forståelse for kunnskap må inn i utdanningen fra barnehage og grunnskolenivå. Innholdet i barnehagelærerutdanningen og lærerutdanningen er dermed viktig.